

Prof. dr hab. Aleksandr Szwichtenberg
Wyższa Szkoła Bankowa
Katedra Turystyki i Rekreacji
Gdańsk

Recenzja pracy doktorskiej „Agroturystyka jako czynnik aktywizacji zawodowej kobiet na obszarach górskich województwa małopolskiego” napisanej przez mgr Magdalenę Kubal pod kierunkiem prof. dr. hab. Włodzimierza Kurka

Przedłożona do zaopiniowania dysertacja doktorska pt.: „Agroturystyka jako czynnik aktywizacji zawodowej kobiet na obszarach górskich województwa małopolskiego” napisana przez mgr Magdalenę Kubal, należy do nielicznych w Polsce prac poświęconych teoretycznym i empirycznym zagadnieniom dotyczącym czynników kształtujących działalność agroturystyczną na wielkim obszarze jakim są polskie Karpaty, położone w zasięgu województwa małopolskiego. Naukowym lejtmotywem dysertacji jest jednak rola kobiety w tworzeniu tej formy turystyki na specyficznym obszarze kulturowo-obyczajowym, gdzie w strukturze demograficznej dominują górale.

Dokonując recenzji brałem pod uwagę trzy istotne aspekty, a mianowicie:

- oryginalność rozwiązań problemu naukowego,
- zasób ogólnej wiedzy teoretycznej Autorki z zakresu geografii, głównie – geografii turystyki oraz
- umiejętność samodzielnego prowadzenia pracy naukowej przez Autorkę.

Bez głębszego wnikania w szczegóły na wstępie można zaznaczyć, że na wszystkich tych płaszczyznach Autorka wypadła bardzo dobrze.

1. Oryginalność rozwiązań problemu naukowego

Recenzowana dysertacja jest obszernym dziełem liczącym 273 stron, z czego na 26 zawarto załączniki i na 33 – bibliografię. Jednak faktycznie liczy ona grubo ponad 400 stron,

bowiem na każdej z nich znajduje się 44-46 wierszy, kilkanaście więcej niż winno być według standardów edytorskich. Dość trudno studiuje się takie naszpikowane strony.

Dysertacja ta zasługuje na bardzo pozytywną ocenę. Składa się na to w pierwszym rzędzie zakres podjętej w pracy problematyki, zastosowana metodologia i prezentowane wyniki. Z drugiej strony – stanowi ona w pewnym sensie opracowanie prekursorskie na polskim rynku, inspirujące do dalszych badań dla osób zainteresowanych podjętą problematyką. Należy podkreślić, że Autorka zajęła się nie tylko specyficznym obszarem badawczym – Karpatami, ale także specyficzną społecznością – góralami z wielowiekową tradycją systemów wartości. Niezależnie od tej specyfiki, wyniki badań śmiało można odnieść do innych regionów w Polsce, a szczególnie Kaszub.

Chociaż cała praca wnosi wiele nowych rozwiązań w odniesieniu do poruszanych w poszczególnych rozdziałach problemów, jednak najcenniejsze w tym względzie są dwa rozdziały, tj.: „4” „Aktywizacja zawodowa kobiet w turystyce” oraz „7” „Rola kobiet w działalności gospodarstw agroturystycznych w świetle wyników badań”. Właśnie w tych częściach pracy dokonano niejako „naukowej nobilitacji” kobiet wiejskich: ambitnych, zaradnych, pracowitych, sumiennych, kreatywnych... Szczególnie dotyczy to sytuacji kobiet prowadzących działalność agroturystyczną „niby na własny rachunek”, która nadal w Polsce nie jest należycie uwzględniana w polityce socjalnej, emerytalnej, bądź ubezpieczeniowej. Często ratując budżety rodzinne, kobiety wykonują tę dodatkową działalność kosztem własnego zdrowia. Autorka, prowadząc badania empiryczne, wręcz liczbowo udowodniła dominujący wkład kobiet w dynamiczny rozwój agroturystyki w Polsce.

W większości opracowań, w tym także tej dysertacji, dotyczących rozwoju agroturystyki uwzględnia się badania: charakteryzujące gospodarstwa domowe, motywy i okoliczności podjęcia działalności agroturystycznej, dotyczącej oferty i samej działalności tych gospodarstw, współpracy w ramach stowarzyszeń, związków i inne. Nowatorskie w tej pracy jest natomiast pokazanie osobowościowych spraw kobiet realizujących dzieło agroturystyczne, jak np.: postrzeganie przez nie własnej działalności, ich rozwój osobisty, ich samorealizacja, dysponowania własnym wolnym czasem, samokształcenie, wpływ tej „nowej” działalności na sytuację w rodzinie itd. Są to bardzo cenne dociekania socjologiczne.

Analizując przedłożone dzieło pod względem oryginalności rozwiązywania problemów naukowych także na uwagę zasługuje przyjęta przez Autorkę koncepcja pracy i jej struktura. Na początku drobna uwaga w odniesieniu do tego zagadnienia. W mojej opinii Autorka zbyt ambitnie, należy rozumieć – zbyt analitycznie, podeszła do zagadnień poruszanych w „1” rozdziale; i fragmentarycznie w innych. Praca nie straciłaby na wartości, gdyby „1” i „2”

rozdział połączono w jeden. Bo przecież teoria wielofunkcyjności obszarów wiejskich, co jest tematem „1” rozdziału, organicznie wiąże się wielokierunkowością gospodarstw rolnych – które są analizowane w kolejnym rozdziale. Zdarza się, że zarówno w jednym, jak i drugim Autorka odsyła nas do tych samych autorów, w „prawie” tej samej sprawie.

Można zakładać, że w pracy została zachwiana jej struktura, gdyż aż cztery rozdziały na siedem mają charakter teoretyczny! Chociaż nie dotyczą one bezpośrednio trzech głównych obiektów badań w tej pracy, tj.: „agroturystyki”, „Karpac” i „roli kobiet w agroturystyce”, to jednak w prawidłowy sposób naświetlają ich makrootoczenie, jak na przykład: przemiany obszarów wiejskich w Polsce, wielokierunkowość działalności gospodarstw wiejskich, przemiany społeczne na obszarach recepcyjnych pod wpływem turystyki, aktywizacja zawodowa kobiet itd. Niemniej jednak tej problematyce poświęcono aż 43% dysertacji, bez uwzględnienia wstępu i wniosków.

Nie znam pracy z zakresu agroturystyki, w której tak dużo uwagi poświęcono tradycyjnej kulturze społeczności, w tym - religii i obrzędowości, modelowi rodziny itd. Podejście to jednak jest ze wszech miar słuszne. Szkoda tylko, że Autorka wyraziła dość skrótowe podsumowanie treści rozdziału 6, pisząc: „... Ta podbudowa teoretyczna pozwoliła zaznaczyć główne kierunki przemian społecznych wsi w Karpatach Polskich...” (s. 13; 17 w. od dołu). Moim zdaniem właśnie w tym miejscu pracy winna poszerzyć swój wniosek, że przede wszystkim chodziło o pokazanie ważnej roli kobiety w rodzinie góralskiej, a także jej istotnego wpływu na tworzenie rodzinnego biznesu turystycznego, ze szczególnym uwzględnieniem agroturystycznego.

Wstęp pracy został napisany wzorowo, z zachowaniem wszystkich jego elementów, z bardzo dobrym, syntetycznym pokazaniem struktury pracy. Wnioski są ważnym elementem analizowanej dysertacji. We właściwy sposób dokonano uogólnień. Z korzyścią dla tego opracowania naukowego byłoby jednak, gdyby zarówno na zakończenie każdego rozdziału dokonano „wnioskowego resume”, a także gdyby we wnioskach końcowych, szczególnie w odniesieniu do rozdziału 7, przedstawiono je nie tylko w formie „jakościowej”, ale także „ilościowej”. Faktycznie takich istotnych uogólnień, popartych wskaźnikami, miernikami, nie ma.

Drobnym uchybieniem pracy jest pewna niekonsekwencja w odniesieniu do „kształtu” rozdziałów. Niektóre z nich, tj. „1” i „4”, mają syntetyczne „wprowadzenie”, i to jest słuszne. Pozostałe zostały ich pozbawione.

W podsumowaniu należy stwierdzić, że zaznaczone wyżej uwagi dotyczące układu pracy, absolutnie nie obniżają jej wartości merytorycznej.

2. Zasób ogólnej wiedzy teoretycznej Autorki z zakresu geografii, głównie – geografii turystyki

Autorka w swojej pracy wykorzystywała ogromną liczbę pozycji literatury (540), z czego ponad dwieście – anglojęzycznej. Na marginesie podjąłem się trudu jej zliczenia, gdyż nie została ona ponumerowana. Liczba wykorzystanych pozycji literatury oczywiście nie jest najważniejszym wskaźnikiem oceny dysertacji doktorskiej. Jednak już to, że prawie 40% pochodzi spoza ojczystej literatury naukowej, świadczy o wielkim rozeznaniu Autorki w poglądach odnoszących się do badanych problemów.

Ważną przesłanką w ocenie może być także fakt, że nie pominięto żadnej istotnej pozycji polskich autorów z zakresu agroturystyki. Należy dodać, że skorzystano także z ponad dwudziestu ustaw i rozporządzeń. Znikoma liczba pozycji pochodzi z zasobów internetowych (osiem pozycji). O ile pozostała część bibliografii została edytorsko i „merytorycznie” napisana bezbłędnie, źródła internetowe nie zawierają w sobie podstawowych cech, prócz zapisania „wydawnictwa” (strony internetowej) i daty wykorzystania danego materiału. Brak natomiast, o ile jest to możliwe: autora tekstu, nazwy dokumentu, roku i miejsca jego powstania... Nie można jednak podawać tylko strony internetowej, rozumianej jako „wydawnictwo”, bez dodania „nazwy strony”.

Przede wszystkim na podkreślenie zasługuje aktualność zastosowanej literatury. Autorka nie unikała także podejścia retrospektywnego w przypadku badania transformacji badanych zjawisk, procesów, wydarzeń. Do tego sposobu sięgała zarówno, gdy badała modele rozwoju wsi, zrównoważony rozwój obszarów wiejskich, wielokierunkowy rozwój gospodarstw rolnych w Polsce, jak również przemiany społeczno-ekonomiczne obszarów wiejskich pod wpływem turystyki, w tym przede wszystkim zachodzące pod wpływem aktywności zawodowej kobiet wiejskich, feminizacji rynku usług turystycznych itd.

3. Umiejętność samodzielnego prowadzenia pracy naukowej przez Autorkę

Autorka w dysertacji z dużą starannością podeszła do konstruowania naukowych założeń metodologicznych, pozwalających na osiągnięcie założonych celów i rozwiązanie postawionych problemów badawczych. Warto podkreślić kilka istotnych pozytywów w tym względzie, m.in.:

- Bardzo dobre poruszanie się w metodologii badań z zakresu geografii (geografia: turystyki, rolnictwa, ludności), socjologii, w tym – socjologii wsi i rolnictwa;

- Przedstawione w pracy rozważania i rozgraniczenia terminologiczne dotyczące istoty agroturystyki. Autorka, przy uwzględnieniu niezbyt dopracowanych w Polsce ustaw i rozporządzeń regulujących działalność agroturystyczną, w sposób fachowy wyeliminowała z badań znaczną liczbę obiektów pseudoagroturystycznych. Nie podejmuje jednak dyskusji z tym niedoskonałym stanem prawnym;
- Dobór próby badawczej w pełni oddaje zróżnicowanie jakie występuje w Karpatach. Przeprowadzono je bowiem w: 17 jednostkach wiejskich, położonych w 8 gminach, leżących w obrębie 7 regionów fizyczno-geograficznych, a badania socjologiczne przeprowadzono w prawie 80% ogółu gospodarstw agroturystycznych funkcjonujących w tych jednostkach samorządowych. Wyniki wywiadów pogłębionych przeprowadzonych z kobietami, były potwierdzane, lub negowane w wyniku zastosowania obserwacji uczestniczącej – ukrytej i jawnej;
- Pełna inwentaryzacja bazy agroturystycznej nie tylko części karpackiej województwa małopolskiego, ale także całej tej jednostki podziału terytorialnego kraju, a jest to rzecz bardzo trudna.

Podsumowując na podkreślenie zasługuje bardzo duża skrupulatność badawcza Autorki, a także rzetelność w dochodzeniu do obiektywnych wyników. Szczególnie odnosi się to do danych zawartych w rozdziale 7, gdzie przedstawia stan bazy gospodarstw agroturystycznych na analizowanym obszarze, charakterystykę tych gospodarstw, a także wszechstronną analizę badanych respondentek.

Dysertacja doktorska została napisana wyjątkowo starannie zarówno pod względem językowym, jak i edytorskim. Wywody naukowe zostały sformułowane w sposób jasny, zrozumiały. Faktycznie brak w tej pracy błędów stylistycznych. Pracę tę czyta się z ogromną przyjemnością. Są w niej oczywiście drobne usterki, które jednak nie mają większego wpływu na całokształt pracy. Do ważniejszych usterek edytorskich można zaliczyć:

- Tekst opracowania bardzo uatrakcyjniają liczne tabele (51) i ryciny (27). Jednakże w pierwszej połowie pracy faktycznie ich brak. Czy należy pisać o takich sprawach w recenzji? W tym przypadku tak! Jak już wspomniano jest to ogromne dzieło; literalnie – 273 strony, a faktycznie – ponad 400! Stąd też niektóre fragmenty rozważań teoretycznych, zawartych w rozdziałach 1-4, zamiast „opisówki” można było przedstawić w formie syntetycznych tabel, rycin, bądź schematów. Ważne jednak jest to, że umieszczone w pracy obiekty graficzne i tabelaryczne są

wykonane bardzo syntetycznie, przejrzyste i starannie. Podobnie jak 3 olbrzymie załączniki, zajmujące trzydzieści stron pracy;

- Odsyłacze do tabel, rycin, załączników itd. pisane są kilkoma sposobami: z małej litery, bądź z dużej, albo też nie w formie skrótowej. Brak w tym względzie konsekwencji. Na marginesie niedopuszczalne jest, aby odsyłacz był aż trzy strony przed obiektem, jak w przypadku „tab. 3” (znajduje się na stronie 20, a odsyłacz – na 18);
- Trochę drażniące jest stosowanie różnych systemów wypunktowywania w całej pracy, patrz s. 17 - jeden typ, s. 19 – drugi, s. 109 – trzeci, s. 154 - czwarty... Zupełnie niepotrzebnie wprowadzono podwójne odstępy między poszczególnymi punktami danego wypunktowania, np. s. 22. Jedyne właściwe wypunktowanie znajduje się na s. 85, chociaż i tam, jak w całej pracy, zarządzono podwójne odstępy między kolejnymi punktami;
- Wprowadzanie w tabelach różnych znaków interpunkcyjnych na końcu poszczególnych wierszy sentencji; zarówno w układzie kolumn, jak i zamkniętych wierszy, np. tab. 3, s. 20;
- Pod tab. 3 (s. 20), tab. 6 (s. 96) „Źródło” z dużej litery, a pod tab. 4 (s. 39) – już z małej. Także Autorka w kilku przypadkach tytuły tabel kończy kropką (np. tab. 4);
- Niefortunnie edytorsko tytuł tab. 1 znalazł się na s. 8, a sama tab. – na s. 9.

Konkluzja

Reasumując Autorka zajęła się bardzo trudnym zagadnieniem dotyczącym miejsca kobiety w szybko rozwijającym się biznesie agroturystycznym. Chociaż kobiety są dominujące zarówno w animowaniu, jak i prowadzeniu tej działalności, nadal nie są doceniane w polskim ustawodawstwie (polityce socjalnej, emerytalnej, ubezpieczeniowej), a także nie zawsze cieszą się należytych uznaniem członków rodziny. Problem ten pokazano w oparciu o dogłębną analizę socjo-społeczną i ekonomiczną znacznego, a zarazem - specyficznego regionu, jakimi są polskie Karpaty. Chociaż badano jedynie ich fragment, znajdujący się w województwie małopolskim, wyniki badań śmiało można odnieść do całego polskiego obszaru karpackiego, a nawet jak już wspomniano – Kaszub.

Jak już wcześniej zaznaczyłem dysertacja należy do nielicznych opracowań traktujących w sposób szeroki i stosunkowo pełny badaną problematykę. Jeszcze raz warto podkreślić zastosowanie wzorowej polszczyzny w opisie stricte naukowych rozważań. Nie często spotyka

się z tym, nawet w pracach habilitacyjnych. Część zawartych w recenzji uwag i wątpliwości, szczególnie w odniesieniu do układu pracy, może mieć charakter dyskusyjny. Mogą one jednak być pewną inspiracją dla Autorki w przypadku realizacji ewentualnej monografii.

Konkludując należy jeszcze raz podkreślić trzy ważne aspekty tej dysertacji, a mianowicie oryginalność podjętej problematyki badawczej, dobre rozeznanie Autorki w analizowanych obszarach badawczych oparte na bardzo dobrej znajomości literatury przedmiotu, szczególnie anglojęzycznej oraz proponowanie przez nią nowatorskich rozwiązań metodologicznych i pojęciowych.

Niniejszą pracę oceniam jako bardzo dobrą, spełniającą wymagania dysertacji doktorskiej. Jednocześnie wnoszę propozycję jej wyróżnienia.

Wiezyca 04.07.2017 r.

A handwritten signature in black ink, appearing to be 'C. Kump', written in a cursive style.